

Тригонометрични уравнения и неравенства

I. Тригонометрична окръжност

Окръжност k с център O и радиус 1 .

II. Обобщен ъгъл

Ъгълът, който се получава при завъртането на точка M по тригонометричната окръжност, се нарича обобщен ъгъл. На фиг. 1 обобщеният ъгъл може да бъде: α ; $\alpha \pm 360^\circ$; $\alpha \pm 2.360^\circ$ и т.н. Виждаме, че обобщеният ъгъл може да се получи при ротация на ъгъла: $\alpha + k.360^\circ$, (1) където $k = 0; \pm 1; \pm 2; \dots$ е броят на оборотите (т.е. броят на завъртанятия на второто рамо на ъгъла).

Бележка:

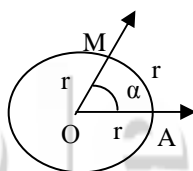
Навсякъде в този урок числото k е произволно цяло число, за което имаме $k = 0; \pm 1; \pm 2; \dots$ т.е. $k \in \mathbb{Z}$.

III. Радиан

Всеки ъгъл може да се измерва с градусни мерки или радиани. Централен ъгъл, за който дължината на съответната му дъга е равна на радиуса на окръжността, се нарича радиан (rad). На фиг. 1 се вижда, че $\sphericalangle AOM = \alpha \text{ rad}$

Превръщането от едната мерна единица в другата се извършва по следния начин:

$$\frac{\alpha^\circ}{180} \cdot \pi = x \text{ rad} \qquad \frac{\alpha}{\pi} 180 = x^\circ \qquad (2)$$

Фиг. 1

Бележка:

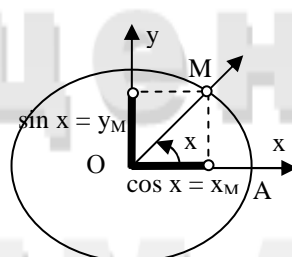
След градусната мярка се поставя знака за градус "°", а след радианната мярка не се записва означението rad

IV. Тангенсова и котангенсова ос

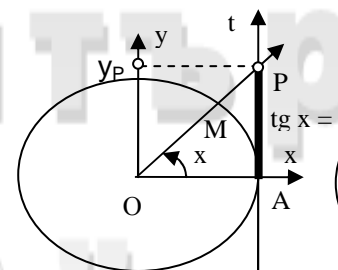
Нека да имаме обобщен $\sphericalangle AOM$:

- ♦ Тангенсова ос – Оста $At^{\rightarrow}$, която е допирателна до точка A (фиг. 3);
- ♦ Котангенсова ос – Оста $Bc^{\rightarrow}$, която е допирателна до точка B (фиг. 4);

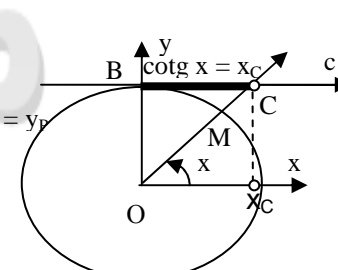
V. Тригонометрични функции и свойствата им:

Фиг. 2

Фиг. 3

Фиг. 4

$\sin x$

- ♦ Това е функцията, която съпоставя на обобщен ъгъл x ординатата y_M на точка M (Фиг. 2). Графиката е синусоида (Фиг. 9)
- ♦ ДМ: $\forall x$;
- ♦ Функцията е периодична с период 2π т.е. $\sin x = \sin(x \pm 2\pi)$;
- ♦ Функцията е нечетна, т.е. $\sin(-x) = -\sin x$;
- ♦ Приема най-голяма стойност 1 при $x = \frac{\pi}{2} + k.2\pi$;
- ♦ Приема най-малка стойност -1 при $x = -\frac{\pi}{2} + k.2\pi$;
- ♦ Приема стойност 0 при $x = k.\pi$;
- ♦ Расте от -1 до 1 във всеки интервал $[-\frac{\pi}{2} + k.2\pi; \frac{\pi}{2} + k.2\pi]$;
- ♦ Намалява от $+1$ до -1 във всеки интервал $[\frac{\pi}{2} + k.2\pi; \frac{3\pi}{2} + k.2\pi]$;

COS X

- ◆ Това е функцията, която съпоставя на обобщен ъгъл X абсцисата X_M на точка M (Фиг. 2). От равенството $\cos x = \sin\left(x + \frac{\pi}{2}\right)$ следва, че графиката на COS X се получава от синусоидата изместена (транслирана) наляво по оста X, на разстояние $\frac{\pi}{2}$ (Фиг. 11);
- ◆ ДМ: $\forall x$;
- ◆ Функцията е периодична с период 2π т.е. $\cos x = \cos(x \pm 2\pi)$;
- ◆ Функцията е четна, т.е. $\cos(-x) = \cos x$;
- ◆ Приема най-голяма стойност 1 при $x = k\pi$;
- ◆ Приема най-малка стойност -1 при $x = \pi + k.2\pi$;
- ◆ Приема стойност 0 при $x = \frac{\pi}{2} + k.\pi$;
- ◆ Расте от -1 до 1 във всеки интервал $[-\pi + k.2\pi; k.2\pi]$;
- ◆ Намалява от +1 до -1 във всеки интервал $[k.2\pi; \pi + k.2\pi]$;

tg x

- ◆ Това е функцията, която съпоставя на обобщен ъгъл X ординатата Y_P на точка P, която е пресечна точка между тангенсова ос $At^{\rightarrow}$ и второто рамо на обобщения ъгъл X (Фиг. 3). На координатната система графиката е показана на Фиг. 13;
- ◆ ДМ: $\forall x \neq \frac{\pi}{2} + k\pi$;
- ◆ Функцията е периодична с период π т.е. $\operatorname{tg} x = \operatorname{tg}(x \pm k\pi)$;
- ◆ Функцията е нечетна, т.е. $\operatorname{tg}(-x) = -\operatorname{tg} x$. Затова графиката и в интервала $\left[-\frac{\pi}{2}; 0\right]$ е симетрична на графиката и в интервала $\left[0; \frac{\pi}{2}\right]$ относно началото на координатната система;
- ◆ Няма най-голяма и най-малка стойност;
- ◆ Приема стойност 0 при $x = k\pi$;
- ◆ Расте от $-\infty$ до $+\infty$ във всеки интервал $\left[-\frac{\pi}{2} + k\pi; \frac{\pi}{2} + k\pi\right]$;

Бележка:

Функцията $y = \operatorname{tg} x$ е растяща в интервала $\left[-\frac{\pi}{2} + k\pi; \frac{\pi}{2} + k\pi\right)$, но не е растяща в интервал, съдържащ точките в които функцията не е дефинирана, т.е. точки от вида $x = \frac{\pi}{2} + k\pi$. Например: функцията $y = \operatorname{tg} x$ не е растяща в интервала $(0; \pi)$.

cotg x

- ◆ Това е функцията, която съпоставя на обобщен ъгъл X абсцисата X_C на точка C, която е пресечна точка между котангенсова ос $Bc^{\rightarrow}$ и второто рамо на обобщения ъгъл X (Фиг. 4). На координатната система графиката и е показана на Фиг. 15;
- ◆ ДМ: $\forall x \neq k\pi$;
- ◆ Функцията е периодична с период π т.е. $\operatorname{cotg} x = \operatorname{cotg}(x \pm k\pi)$;
- ◆ Функцията е нечетна, т.е. $\operatorname{cotg}(-x) = -\operatorname{cotg} x$;
- ◆ Няма най-голяма и най-малка стойност;
- ◆ Приема стойност 0 при $x = \frac{\pi}{2} + k\pi$;
- ◆ Намалява от $+\infty$ до $-\infty$ във всеки интервал $(k\pi; \pi + k\pi)$;

Бележка:

Функцията $y = \operatorname{cotg} x$ е намаляваща в интервала $(k\pi; \pi + k\pi)$, но не е намаляваща в интервал, съдържащ точки, в които функцията не е дефинирана, т.е. точки от вида $x = k\pi$. Например: функцията $y = \operatorname{cotg} x$ не е намаляваща в интервала $\left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$.

VIII. Тригонометрични уравнения

Уравнения, при които неизвестното се съдържа само под знака на тригонометричната функция. Например: уравнението $\cos x + x = 1$, не е тригонометрично.

Учебен център “СОЛЕМА”

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

Основните тригонометрични уравнения и техните решения са представени в следната таблица:

Таблица № 3

У-ние:	$1 < a < -1$ т.е. $ a > 1$	$a = -1$	$a = 0$	$a = 1$	$-1 < a < 1$ т.е. $ a < 1$
$\sin x = a$	н.р.	$x = -\frac{\pi}{2} + 2k\pi$	$x = k\pi$	$x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi$	(А): $x = \alpha + 2k\pi$ (В): $x = \pi - \alpha + 2k\pi$
$\cos x = a$	н.р.	$x = \pi + 2k\pi$	$x = \frac{\pi}{2} + k\pi$	$x = 2k\pi$	(А): $x = \alpha + 2k\pi$ (В): $x = -\alpha + 2k\pi$
$\operatorname{tg} x = a$	$x = \alpha + k\pi$	$x = -\frac{\pi}{4} + k\pi$	$x = k\pi$	$x = \frac{\pi}{4} + k\pi$	$x = \alpha + k\pi$
$\operatorname{cotg} x = a$	$x = \alpha + k\pi$	$x = \frac{3\pi}{4} + k\pi$	$x = \frac{\pi}{2} + k\pi$	$x = \frac{\pi}{4} + k\pi$	$x = \alpha + k\pi$

Бележки:

1. Решенията (А) и (В) не са броя на решенията, а броя на групите решения. Тригонометричните уравнения имат безброй много решения (защото графиката на тригонометричната функция пресича много пъти права успоредна на абсцисната ос.
2. Уравненията $\operatorname{tg} x = a$ и $\operatorname{cotg} x = a$ имат решения за $\forall a$, а уравненията $\sin x = a$ и $\cos x = a$ имат решения за $a \in [-1; 1]$.

Начини за решаване на тригонометрични уравнения:

- ◆ Основни тригонометрични уравнения – Решават се по таблица №3. Дадено уравнение може да се преобразува до основно чрез използването на Тригонометрични формули;

Зад. 1: $\cos\left(2x + \frac{\pi}{3}\right) = -\frac{1}{2}$

Решение:

И начин:

От таблица № 1 (виж Таблицы) определяме стойността на $\cos$, а основното уравнение решаваме от таблица №3:

$$\cos\left(2x + \frac{\pi}{3}\right) = -\frac{1}{2} \Leftrightarrow \cos\left(2x + \frac{\pi}{3}\right) = \cos\frac{2\pi}{3}, \alpha = \frac{2\pi}{3} \Rightarrow \begin{cases} 2x + \frac{\pi}{3} = \frac{2\pi}{3} + 2k\pi \\ 2x + \frac{\pi}{3} = -\frac{2\pi}{3} + 2k\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = \frac{\pi}{6} + k\pi \\ x = -\frac{\pi}{2} + k\pi \end{cases}$$

И начин:

От таблица № 1 (виж Таблицы) определяме стойността на α , а основното уравнение решаваме от таблица №3:

$$\cos\left(2x + \frac{\pi}{3}\right) = -\frac{1}{2}; \alpha = \frac{2\pi}{3} \Rightarrow \begin{cases} 2x + \frac{\pi}{3} = \frac{2\pi}{3} + 2k\pi \\ 2x + \frac{\pi}{3} = -\frac{2\pi}{3} + 2k\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = \frac{\pi}{6} + k\pi \\ x = -\frac{\pi}{2} + k\pi \end{cases}$$

Бележка:

Ако в множеството ъгли от вида $\alpha + k\beta$ параметъра k се замени с $k \pm m$, където m е цяло число, множеството не се променя. Например: в множеството $\frac{\pi}{6} + k\pi$ нека да заменим k с $k+1$, то полученото множество $\frac{\pi}{6} + (k+1)\pi = \frac{7\pi}{6} + k\pi$ не се променя.

Зад. 2: $\sin x = \frac{1 - \operatorname{tg}^2 x}{1 + \operatorname{tg}^2 x}$

(1993; ВБОУ)

Решение: За дясната част използваме формула (65) от Тригонометрични формули и получаваме основно уравнение, чието решение определяме от Таблица №3:

ДМ : $x \neq \frac{\pi}{2} + k\pi$

$$\sin x = \cos 2x \stackrel{(\text{табл. №2})}{\Leftrightarrow} \cos\left(\frac{\pi}{2} - x\right) = \cos 2x \Leftrightarrow \begin{cases} 2x = \frac{\pi}{2} - x + 2k\pi \\ 2x = -\frac{\pi}{2} + x + 2k\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{6} + \frac{2}{3}k\pi \\ (B) \rightarrow x = -\frac{\pi}{2} + 2k\pi \end{cases}$$

Групите ъгли (А) и (В) не са получени от едно и също тригонометрично уравнение, затова трябва да проверим има ли ъгли от едната група, които се съдържат в другата група, а така също трябва да отчетем и ДМ.

Засичането ще разгледаме в общ случай. Нека да имаме следните групи ъгли (за означаване на обобщения ъгъл сме използвали различен параметър):

$$(C) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi; \quad (D) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + \frac{2}{3}l\pi; \quad (E) \rightarrow x = \frac{1}{4}p\pi; \quad (F) \rightarrow x = \frac{1}{3}q\pi.$$

Разглеждаме групите ъгли (C) и (D) като ги приравним: $\frac{\pi}{2} + 2k\pi = \frac{\pi}{2} + \frac{2l\pi}{3} \Leftrightarrow 3 + 12k = 3 + 4l \Leftrightarrow l = 4k$, т.е.

ъглите от групата (C) се съдържат в групата (D), защото l се получава като умножим k с 4. Затова ъглите от групата (C) са дублиращи и трябва да отпаднат. Този извод може да се направи, и ако групите ъгли (C) и (D) се нанесат на тригонометричната окръжност по следния начин: Задаваме стойности на k и l от 0 до тогава докато точките започват да се повтарят (фиг.5). Виждаме, че ъглите C₀ и D₀ съвпадат. Затова можем да кажем, че ъглите от групата C са дублиращи.

Разглеждаме групите ъгли (A) и (B) като ги приравним: $\frac{\pi}{6} + \frac{2k\pi}{3} = -\frac{\pi}{2} + 2l\pi \Leftrightarrow 1 + 4k = -3 + 12l \Leftrightarrow k = 3l - 1$

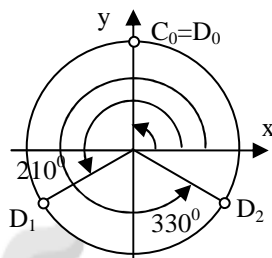
Като отчетем **Бележката от зад.1** следва, че ъглите от групата (B) се съдържат в групата (A), т.е. те са дублиращи и трябва да отпаднат. Същият извод можем да направим, и ако ги нанесем върху тригонометричната окръжност (фиг. 6)

Разглеждаме групите ъгли (E) и (F) като ги приравним: $\frac{p\pi}{4} = \frac{q\pi}{3} \Leftrightarrow 3p = 4q \Leftrightarrow p = \frac{4q}{3}$, т.е. излишните

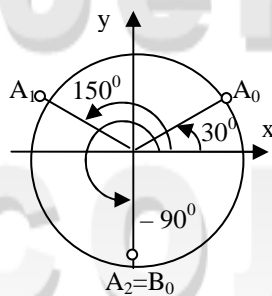
ъгли са от групата (F) и то не всички, а тези които са кратни на 3. Определянето на излишните ъгли (и тези които ще останат) се прави от тригонометричната окръжност (фиг.7). Двете групи съвпадат при ъгли 0 и π. Затова една от групата решения ще бъдат групата E, т.е. $x = k \frac{\pi}{4}$.

Останалите отговори: $-\frac{\pi}{3}, \frac{\pi}{3}, \frac{2\pi}{3}, \frac{4\pi}{3}$ групираме по следния начин: Отговорите $\frac{\pi}{3}$ и $\frac{4\pi}{3}$ (както се вижда от фиг.7) се различават с 180°.

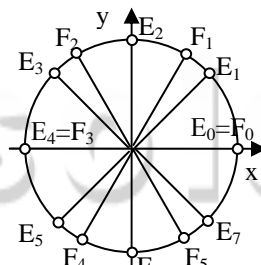
Затова можем да ги запишем по следния начин: $\frac{\pi}{3} + k\pi$. По същия начин отговорите $-\frac{\pi}{3}$ и $\frac{2\pi}{3}$ могат да бъдат записани като

Фиг.5

Фиг.6

Фиг.7

$-\frac{\pi}{3} + k\pi$. Тези два отговора записваме $x = \pm \frac{\pi}{3} + k\pi$. В крайна сметка след засичането

на групите (E) и (F) получаваме, че решенията са:
$$\begin{cases} x = k \frac{\pi}{4} \\ x = \pm \frac{\pi}{3} + k\pi \end{cases}$$

Нека сега да разгледаме групите ъгли (C) и (F) като ги приравним:

$$\frac{\pi}{2} + 2k\pi = \frac{q\pi}{3} \Leftrightarrow 3 + 12k = 2q \Leftrightarrow q = 6k + \frac{3}{2}$$

От тук се вижда, че групите ъгли (C) и (F) се различават с дробно число. В такъв случай дублиращи ъгли няма и двете групи ъгли са решения.

Бележка:

Да повторим, че групите ъгли не се засичат, когато са получени от едно и също основно тригонометрично уравнение. В случай, когато броят на групите са много и могат да бъдат записани по общ начин (както при фиг. 7), тогава те също се групират (без обаче да изключваме част от тях).

Нека сега се върнем на групите (A) и (B), които са решения на дадената задача 2. От фиг. 6 видяхме, че групите решения (B) са дублиращи. Тогава решенията на уравнението остават да бъдат групата (A). Като отчетем Д.М. виждаме, че ъглите от групата $(A_2) \rightarrow -\frac{\pi}{2} + 2k\pi$ не принадлежат на Д.М. (защото тогава tg не е дефиниран) и

трябва да се изключат от решенията. И, както виждаме от фиг. 6, окончателните решения са групите ъгли: $x = \frac{\pi}{6} + 2k\pi$ (отговарящи на точки (A₀)) и $x = \frac{5\pi}{6} + 2k\pi$ (отговарящи на точки (A₁)).

- ◆ Чрез разлагане на множители – При този метод всички едночлени се прехвърлят от едната страна на равенството и с помощта на формулите от **Тригонометрични формули**, се стремим да достигнем до равенството: $f(x) g(x) = 0 \Leftrightarrow f(x) = 0$ или $g(x) = 0$ (3)
При този начин за решаване отговорите винаги се засичат по описания по-горе начин.

Зад. 3: $3\cos^2x + 2\cos^3x = 2\cos x$

Решение: $3\cos^2x + 2\cos^3x - 2\cos x = 0 \Leftrightarrow \cos x(2\cos^2x + 3\cos x - 2) = 0$. Прилагайки

(3), това уравнение се разделя на следните две:

Учебен център “СОЛЕМА”

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com ; E-mail: solema@gbg.bg

1) $\cos x = 0 \Leftrightarrow (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + k\pi$

2) $2\cos^2 x + 3\cos x - 2 = 0$. Полагаме: $\cos x = y$, ДМ_y: $y \in [-1; 1]$. Уравнението добива вида: $2y^2 + 3y - 2 = 0 \Leftrightarrow y_1 = 2 \notin \text{ДМ}_y$ и $y_2 = \frac{1}{2}$. От полагането по-

лучаваме $\cos x = \frac{1}{2} \Leftrightarrow \cos x = \cos \frac{\pi}{3}; \alpha = \frac{\pi}{3} \Rightarrow (B) \rightarrow \begin{cases} x = \frac{\pi}{3} + 2k\pi \\ x = -\frac{\pi}{3} + 2k\pi \end{cases}$

Групите ъгли (A) и (B) са решения на уравнението.

◆ Уравнения от вида: $a \cdot \sin Ax + b \cdot \cos Bx = c$, (4)
където $a^2 + b^2 \neq 0$

- В случаите, когато $a = b = 1$, а $c = 0$, се решават като преобразуваме едната тригонометрична функция в другата (от таблица №2) и приложим Тригонометрични формули (57) до (60).

Зад. 4: $\cos 2x + \sin x = 0$

Решение: От Таблица №2 преобразуваме $\sin x$ в $\cos$ и след това използваме формула (59):

$$\cos 2x + \cos\left(\frac{\pi}{2} - x\right) = 0 \Leftrightarrow 2\cos \frac{2x-x+\frac{\pi}{2}}{2} \cos \frac{2x+x-\frac{\pi}{2}}{2} = 0 \cdot \frac{1}{2} \Leftrightarrow \cos \frac{2x+\pi}{4} \cos \frac{6x-\pi}{4} = 0$$

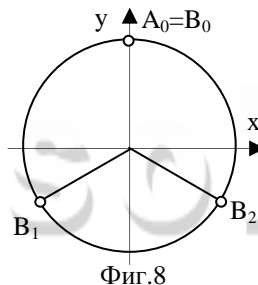
Прилагайки (3), това уравнение се разделя на следните две:

1) $\cos \frac{2x+\pi}{4} = 0 \Leftrightarrow \frac{2x+\pi}{4} = \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi$

2) $\cos \frac{6x-\pi}{4} = 0 \Leftrightarrow \frac{6x-\pi}{4} = \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow (B) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + \frac{2}{3}k\pi$

Групите ъгли (A) се съдържат в групата ъгли (B), защото: $\frac{\pi}{2} + 2k\pi = \frac{\pi}{2} + \frac{2}{3}l\pi \cdot \frac{6}{\pi} \Leftrightarrow 3 + 12k = 3 + 4l \Leftrightarrow l = 3k$, т.е.

ъглите от групата (A) са дублиращи (този извод можем да го направим и от фиг.8). Затова решенията на нашето уравнение са само групата ъгли (B) $\rightarrow x = \frac{\pi}{2} + \frac{2}{3}k\pi$

Следващите случаи са когато $A = B$

- Когато $a = b$, а $c \neq 0$, тогава повдигаме (2) на квадрат и като приложим Тригонометрични формули (1) и (33) получаваме основно тригонометрично уравнение $\sin 2x = \frac{c^2 - a^2}{a^2}$

Бележка:

Всяко повдигане на квадрат на тригонометрично уравнение довежда до появата на “чужди корени”. Те се отстраняват чрез непосредствена проверка.

Зад. 5: $\cos x + \sin x = \frac{\sqrt{2}}{2}$

Решение: Повдигаме на квадрат двете страни на уравнението:

$$\cos^2 x + \sin^2 x + 2\sin x \cos x = \frac{1}{2} \Leftrightarrow 1 + 2\sin x \cos x = \frac{1}{2} \Leftrightarrow 2\sin x \cos x = -\frac{1}{2} \Leftrightarrow \sin 2x = -\frac{1}{2};$$

$$\alpha = \frac{7\pi}{6} \Rightarrow (A) \rightarrow x = \frac{7\pi}{12} + k\pi; (B) \rightarrow x = -\frac{\pi}{12} + k\pi$$

Непосредствено проверяваме за появата на “чужди” корени по следния начин:

Групите ъгли (A) са $\frac{7\pi}{12}; \frac{19\pi}{12}$. Заместваме в даденото уравнение:

$$\cos \frac{7\pi}{12} + \sin \frac{7\pi}{12} = \frac{\sqrt{2}}{2} \Rightarrow x = \frac{7\pi}{12} \text{ е решение}; \quad \cos \frac{19\pi}{12} + \sin \frac{19\pi}{12} \neq \frac{\sqrt{2}}{2} \Rightarrow x = \frac{19\pi}{12} \text{ не е реше-}$$

ние, т.е. той е “чужд” корен и след отстраняването му групата ъгли (A) има вида

$$(A) \rightarrow x = \frac{7\pi}{12} + 2k\pi. \text{ Тази група е решение на даденото уравнение.}$$

Групите ъгли (B) са $-\frac{\pi}{12}; -\frac{11\pi}{12}$. Заместваме в даденото уравнение:

$$\cos\left(-\frac{\pi}{12}\right) + \sin\left(-\frac{\pi}{12}\right) = \frac{\sqrt{2}}{2} \Rightarrow x = -\frac{\pi}{12} \text{ е решение}; \quad \cos\left(-\frac{11\pi}{12}\right) + \sin\left(-\frac{11\pi}{12}\right) \neq \frac{\sqrt{2}}{2} \Rightarrow x = -\frac{11\pi}{12}$$

не е решение, т.е. той е “чужд” корен и след отстраняването му групата ъгли (B) има

$$\text{вида } (B) \rightarrow x = -\frac{\pi}{12} + 2k\pi. \text{ Тази група е решение на даденото уравнение.}$$

Бележки:

1. Задачата може да бъде решена и като се умножат двете страни на даденото уравнение с подходящо число и се приложи Тригонометрични формули (27). Подобен начин за решаване ще покажем в Зад. 7.

2. Задачата може да бъде решена и като използваме формула (76), за да достигнем до основното уравнение $\sin\left(x + \frac{\pi}{4}\right) = \frac{\sqrt{2}}{2}$.

- Използване на универсалната субституция (виж Тригонометрични формули (9) и (12)). В такъв случай уравнение (2) се преобразува в квадратно спрямо $\operatorname{tg} \frac{x}{2}$.

Бележка:

Знаем, че тангенсът не е дефиниран за $x = \frac{\pi}{2} + k\pi$, затова в нашия случай след решаването на квадратното уравнение трябва да изключим ъглите $\frac{x}{2} = \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow x = \pi + 2k\pi$

Зад. 6: $2\sin x + \cos x = -1$

Решение: Като използваме универсалната субституция от Тригонометрични формули (9) и (12) получаваме уравнението

$$2 \frac{2\operatorname{tg} \frac{x}{2}}{1+\operatorname{tg}^2 \frac{x}{2}} + \frac{1-\operatorname{tg}^2 \frac{x}{2}}{1+\operatorname{tg}^2 \frac{x}{2}} = -1. \text{ ДМ на това}$$

уравнение е: $\frac{x}{2} \neq \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow x \neq \pi + 2k\pi$ и след полагането $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = y$ получаваме:

$$2 \frac{2y}{1+y^2} + \frac{1-y^2}{1+y^2} = -1 \Leftrightarrow 4y + 1 - y^2 = -1 - y^2 \Leftrightarrow 4y = -2 \Leftrightarrow y = -\frac{1}{2}. \text{ Тогава от полагането}$$

получаваме $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = -\frac{1}{2}$. От таблица № 2 виждаме, че нямаме изчислен ъгъл, при който тангенсът да бъде равен на $-\frac{1}{2}$, но такъв ъгъл съществува. Затова този ъгъл означаваме с α . От таблица №3 определяме, че решенията на уравнението са

$\frac{x}{2} = \alpha + k\pi \Leftrightarrow x = 2\alpha + 2k\pi$. В тези решения не се включват групите ъгли $\pi + 2k\pi$, но трябва непосредствено да проверим дали тези групи ъгли са решения на даденото уравнение.

$$\text{От } x = \pi + 2k\pi \Rightarrow \begin{cases} \sin x = 0 \\ \cos x = -1 \end{cases} \text{ и заместваем в даденото уравнение: } 2 \cdot 0 - 1 = -1$$

$\Leftrightarrow -1 = -1$, т.е. групата ъгли $x = \pi + 2k\pi$ са решения на даденото уравнение и затова ги прибавяме към крайните решения. Окончателните решения са: $x = \pi + 2k\pi$, $x = 2\alpha + 2k\pi$. Ъгълът α определяме от таблица (или калкулатор) и има приблизителна стойност 27° .

- Чрез въвеждане на спомагателен ъгъл – В някои случаи лявата страна на уравнението (4) е полезно да се замени с израза $\sin(x \pm \varphi)$.

Преобразуването става като разделим двете страни на уравнение (4) с $\sqrt{a^2 + b^2}$ и получаваме: $\frac{a}{\sqrt{a^2 + b^2}} \sin Ax + \frac{b}{\sqrt{a^2 + b^2}} \cos Ax = \frac{c}{\sqrt{a^2 + b^2}}$. Въвеждаме φ с равенствата: $\frac{a}{\sqrt{a^2 + b^2}} = \cos \varphi$ и $\frac{b}{\sqrt{a^2 + b^2}} = \sin \varphi$ (такива полагания могат да се направят,

защото $\left(\frac{a}{\sqrt{a^2 + b^2}}\right)^2 + \left(\frac{b}{\sqrt{a^2 + b^2}}\right)^2 = 1$). Така за горното уравнение получаваме:

$\cos \varphi \sin Ax + \sin \varphi \cos Ax = \frac{c}{\sqrt{a^2 + b^2}}$. Прилагаме Тригонометрични формули (27) и получаваме исканото основно тригонометрично уравнение $\sin(Ax + \varphi) = \frac{c}{\sqrt{a^2 + b^2}}$. Това

уравнение (или уравнение (4)) има решение, ако $|c| \leq \sqrt{a^2 + b^2}$. (5)

Зад. 7: $\sin 2x - \sqrt{3} \cos 2x = -\sqrt{3}$

Решение: Сравнявайки това уравнение с уравнение (4) стигаме до извода, че

$A = 2$, $a = 1$, $b = -\sqrt{3}$ и $c = -\sqrt{3}$. Тогава $\sqrt{a^2 + b^2} = \sqrt{1+3} = \sqrt{4} = 2$ т.е. делим даденото уравнение с 2 и получаваме:

$$\frac{1}{2} \sin 2x - \frac{\sqrt{3}}{2} \cos 2x = -\frac{\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow \cos \frac{\pi}{3} \sin 2x - \sin \frac{\pi}{3} \cos 2x = -\frac{\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow \sin\left(2x - \frac{\pi}{3}\right) = -\frac{\sqrt{3}}{2}$$

$$\alpha = \frac{4\pi}{3} = -\frac{2\pi}{3} \Rightarrow \begin{cases} 2x - \frac{\pi}{3} = -\frac{2\pi}{3} + 2k\pi \\ 2x - \frac{\pi}{3} = \pi + \frac{2\pi}{3} + 2k\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = -\frac{\pi}{6} + k\pi \\ x = \pi + k\pi \end{cases}$$

Учебен център "СОЛЕМА"

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

- От тъждеството $(a \cdot \sin Ax + b \cdot \cos Ax)^2 + (b \cdot \sin Ax - a \cdot \cos Ax)^2 = a^2 + b^2$ намираме $(b \cdot \sin Ax - a \cdot \cos Ax)^2 = a^2 + b^2 - c^2$. Тогава от системата

$$\begin{cases} a \sin Ax + b \cos Ax = c \\ b \sin Ax - a \cos Ax = \pm \sqrt{a^2 + b^2 - c^2} \end{cases} \text{ получаваме основните тригонометрични уравнения:}$$

$$\sin Ax = \frac{ac \pm b\sqrt{a^2 + b^2 - c^2}}{a^2 + b^2} \text{ и } \cos Ax = \frac{bc \mp a\sqrt{a^2 + b^2 - c^2}}{a^2 + b^2} \quad (6)$$

- ◆ Хомогенни тригонометрични уравнения – Те са от вида:

$$a_0 \sin^n x + a_1 \sin^{n-1} x \cdot \cos x + \dots + a_{n-1} \sin x \cdot \cos^{n-1} x + a_n \cos^n x = 0 \quad (7)$$

Хомогенните уравнения нямат решение при $\cos x = 0$, защото тогава от горното уравнение следва, че и $\sin x = 0$. Обаче от Тригонометрични формули (1) знаем, че не съществува x , за което двете функции едновременно да са 0. Затова уравнение (7) можем да го разделим на $\sin^n x$ или $\cos^n x$. Тогава хомогенното уравнение се превръща в: $a_0 \operatorname{tg}^n x + a_1 \operatorname{tg}^{n-1} x + \dots + a_{n-1} \operatorname{tg} x + a_n = 0$. Сега полагаме $\operatorname{tg} x = y$ и уравнението се превръща в квадратно алгебрично, което решаваме.

Зад. 8: $\sin^2 x - (\sqrt{3} + 1) \sin x \cos x + \sqrt{3} \cos^2 x = 0$ (ПУ, 1996)

Решение: Допускаме, че $\cos x = 0$, от Тригонометрични формули (1) получаваме $\sin^2 x = 1$. Като заместим в даденото уравнение, получаваме $1 = 0$ т.е. при това допускане уравнението не се удовлетворява. Затова делим на $\cos^2 x \neq 0$ и получаваме:

$$\frac{\sin^2 x}{\cos^2 x} - (\sqrt{3} + 1) \frac{\sin x}{\cos x} + \sqrt{3} = 0 \Leftrightarrow \operatorname{tg}^2 x - (\sqrt{3} + 1) \operatorname{tg} x + \sqrt{3} = 0; \text{ Полагаме : } \operatorname{tg} x = y; \text{ ДМ : } x \neq \frac{\pi}{2} + k\pi$$

$$y^2 - (\sqrt{3} + 1)y + \sqrt{3} = 0; D = (\sqrt{3} + 1)^2 - 4\sqrt{3} = (\sqrt{3})^2 - 2\sqrt{3} + 1 = (\sqrt{3} - 1)^2 \rightarrow \sqrt{D} = \sqrt{3} - 1$$

$$y_1 = \frac{\sqrt{3} + 1 + \sqrt{3} - 1}{2} = \sqrt{3}; y_2 = \frac{\sqrt{3} + 1 - \sqrt{3} + 1}{2} = 1$$

От полагането имаме следните случаи

1) $\operatorname{tg} x = \sqrt{3}; \alpha = \frac{\pi}{3} \Rightarrow (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{3} + k\pi \in \text{ДМ.}$

2) $\operatorname{tg} x = 1; \alpha = \frac{\pi}{4} \Rightarrow (B) \rightarrow x = \frac{\pi}{4} + k\pi \in \text{ДМ.}$

Окончателните отговори са групата ъгли (А) и (В).

Някои уравнения не са от вида (7), но могат да се преобразуват с помощта на Тригонометрични формули. Например: Уравнението:

$$a \cdot \sin^2 x + b \cdot \sin x \cdot \cos x + c \cdot \cos^2 x + d = 0, \text{ където } a + d \neq 0 \quad (8)$$

се свежда до квадратно за $\operatorname{tg} x$, когато d представим като $1 \cdot d$ и приложим Тригонометрични формули (1). Друг начин за преобразуване на тригонометрично уравнение в хомогенно е използването на подходящи Тригонометрични формули:

Бележка:

Уравнение (8) може да се преобразува до квадратно за $\operatorname{tg} x$ с помощта на Тригонометрични формули (18) и (20) или до квадратно спрямо четвърта степен за $\operatorname{tg} \frac{x}{2}$ с универсалната субституция (9) и (12). В случаите, когато

формулите (18) и (20) свеждат уравнението до рационално за $\operatorname{tg} x$ (тогава наред с тях се използват и формулите (8) и (11)), тяхното използване трябва да се предпочита пред това на формулите (9) и (12).

Зад. 9: $3 \cos^3 x - \sin^2 x \cos x = \sin x \cdot (\sin^2 x + \cos^2 x)$

Решение: Разкриваме скобите и прехвърляме всички едночлени отляво:

$3 \cos^3 x - \sin x \cdot \cos^2 x - \sin^2 x \cdot \cos x - \sin^3 x = 0$. Това уравнение е хомогенно, затова допускаме, че $\cos x = 0$, от Тригонометрични формули (1) получаваме $\sin^2 x = 1$.

Като заместим в даденото уравнение, получаваме $-1 = 0$, т.е. при това допускане уравнението не се удовлетворява. Затова делим на $\cos^3 x \neq 0$, и като заместим

$$\operatorname{tg} x = \frac{\sin x}{\cos x} \text{ получаваме: } \operatorname{tg}^3 x + \operatorname{tg}^2 x + \operatorname{tg} x - 3 = 0. \text{ ДМ : } x \neq \frac{\pi}{2} + k\pi. \text{ Полагаме: } \operatorname{tg} x = y$$

и получаваме $y^3 + y^2 + y - 3 = 0 \Leftrightarrow y^3 - 1 + y^2 - 1 + y - 1 = 0 \Leftrightarrow (y - 1)(y^2 - y + 1) + (y - 1)(y + 1) + (y - 1) = 0 \Leftrightarrow (y - 1)(y^2 + y + 1 + y + 1 + 1) = 0 \Leftrightarrow (y - 1)(y^2 + 2y + 3) = 0$. Разглеждаме следните два случая:

1) $y - 1 = 0 \Leftrightarrow y = 1 \Rightarrow \operatorname{tg} x = 1 \Leftrightarrow (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{4} + k\pi \in \text{ДМ.}$

2) $y^2 + 2y + 3 = 0; D = 1 - 3 < 0 \Rightarrow \text{H.P.}$

Окончателните решения на даденото уравнение са групите (А).

Бележка:

Полученото в горната задача уравнение от трета степен $y^3 + y^2 + y - 3 = 0$ може да се реши с правилото на Хорнер.

- ◆ Уравнения за които използваме, че неравенствата $-1 \leq \sin x \leq 1$ и $-1 \leq \cos x \leq 1$, са верни за всяко x .

Зад. 9: $\sin x + \sin 9x = 2$

Учебен център “СОЛЕМА”

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

Решение: За да е в сила горното уравнение, трябва да е изпълнена системата:

$$\begin{cases} \sin x = 1 \\ \sin 9x = 1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi \\ 9x = \frac{\pi}{2} + 2l\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi \\ (B) \rightarrow x = \frac{\pi}{18} + \frac{2}{9}l\pi \end{cases} . \text{ Засичаме отговорите и решение на да-}$$

дената задача ще бъдат само дублиращите групи ъгли:

$$\frac{\pi}{2} + 2k\pi = \frac{\pi}{18} + \frac{2l\pi}{9} \Leftrightarrow 9 + 36k = 1 + 4l \Leftrightarrow l = 2 + 9k, \text{ т.е. ъглите от групата (A) се съдър-}$$

жат в групата (B) и те са дублиращи. Затова окончателното решение на даденото

уравнение са $x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi$

Зад. 10: $\cos x \cdot \cos 7x = 1$

Решение: Разглеждаме следните два случая:

$$1) \begin{cases} \cos x = 1 \\ \cos 7x = 1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = 2k\pi \\ 7x = 2l\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} (A) \rightarrow x = 2k\pi \\ (B) \rightarrow x = \frac{2}{7}l\pi \end{cases}; 2k\pi = \frac{2l\pi}{7} \Leftrightarrow l = 7k \text{ т.е. ъглите (A) са дублиращи}$$

Общото решение в този случай е $x = 2k\pi$

$$2) \begin{cases} \cos x = -1 \\ \cos 7x = -1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = \pi + 2k\pi \\ 7x = \pi + 2l\pi \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} (A) \rightarrow x = \pi + 2k\pi \\ (B) \rightarrow x = \frac{\pi}{7} + \frac{2}{7}l\pi \end{cases}; \pi + 2k\pi = \frac{\pi}{7} + \frac{2l\pi}{7} \Leftrightarrow l = 3 + 7k \text{ т.е.}$$

ъглите от групата (A) се съдържат в ъглите от групата (B) и те са дублиращи. Общо-
то решение в този случай е $x = \pi + 2k\pi$

Нанасяйки решенията (1) и (2) на тригонометричната окръжност, виждаме, че се различават с 180° . Затова можем да ги обединим (не да ги засечем) в група ъгли $x = k\pi$, което е и решение на дадената задача.

- ◆ Уравнения, в които участват само изразите $\sin x + \cos x$ и $\sin x \cdot \cos x$ или $\sin x - \cos x$ и $\sin x \cdot \cos x$.

За $\sin x + \cos x$ (или $\sin x - \cos x$) използваме Тригонометрични формули (76) и правим полагането $y = \sin x + \cos x = \sqrt{2} \sin\left(x + \frac{\pi}{4}\right)$ (или

$$y = \sin x - \cos x = \sqrt{2} \cos\left(x + \frac{\pi}{4}\right). \text{ От тук се вижда, че } ДМ_y: y \in [-\sqrt{2}; \sqrt{2}] \text{ (защото } -1 \leq$$

$\sin x \leq 1$). Израза $\sin x \cdot \cos x$ получаваме като повдигнем полагането на квадрат, т.е.

$$y^2 = (\sin x + \cos x)^2 \Leftrightarrow \sin^2 x + 2\sin x \cdot \cos x + \cos^2 x = y^2 \Leftrightarrow \sin x \cdot \cos x = \frac{y^2 - 1}{2}.$$

Зад. 11: $\sin x + \cos x = \sin x \cos x - 1$

Решение: Полагаме $\sin x + \cos x = y$. Повдигаме двете страни на квадрат и след преобразуване получаваме $\sin x \cdot \cos x = \frac{y^2 - 1}{2}$. От Тр. Ф. (76) полагането се за-

писва във вида $y = \sqrt{2} \sin\left(\frac{\pi}{4} + x\right)$; $ДМ_y: y \in [-\sqrt{2}; \sqrt{2}]$, и даденото уравнение добива

вида $y = \frac{y^2 - 1}{2} - 1 \Leftrightarrow y^2 - 2y - 3 = 0$; $y_1 = 3 \notin ДМ_y, y_2 = -1 \in ДМ_y$. От полагането получа-

ваме $\sin x + \cos x = \sqrt{2} \sin\left(x + \frac{\pi}{4}\right) = -1 \Leftrightarrow \sin\left(x + \frac{\pi}{4}\right) = -\frac{1}{\sqrt{2}} = -\frac{\sqrt{2}}{2}$,

$$\alpha = \frac{5\pi}{4} \Rightarrow x + \frac{\pi}{4} = \frac{5\pi}{4} + 2k\pi \Leftrightarrow (A) \rightarrow x = \pi + 2k\pi; \quad x + \frac{\pi}{4} = \pi - \frac{5\pi}{4} + 2k\pi \Leftrightarrow$$

$$(B) \rightarrow x = -\frac{\pi}{2} + 2k\pi$$

Групите ъгли (A) и (B) са окончателните решения на даденото уравнение.

Следват избрани задачи от

Основни типове задачи:

Зад. 12: $\sin x + \cos x = \frac{1}{\sqrt{2} \sin x \cdot \cos x}$

Решение: Повдигаме на квадрат двете страни на уравнението:

$$\sin^2 x + 2\sin x \cdot \cos x + \cos^2 x = \frac{1}{2 \sin^2 x \cdot \cos^2 x} \Leftrightarrow 2\sin^2 x \cos^2 x (\sin^2 x + \cos^2 x +$$

$$2\sin x \cos x) = 1 \Leftrightarrow 2\sin^2 x \cos^2 x (1 + 2\sin x \cos x) = 1 \quad | \cdot 2 \Leftrightarrow (2\sin x \cos x)^2 (1 + 2\sin x \cos x) = 2 \Leftrightarrow \sin^2 2x (1 + \sin 2x) = 2. \text{ Полагаме } \sin 2x = y, ДМ_y: y \in [-1; 1]$$

и получаваме $y^2(1 + y) = 2 \Leftrightarrow y^3 + y^2 - 2 = 0$. Това уравнение от трета степен решаваме с помощта на правилото на Хорнер. Делителите на свободния член са ± 1 ;

± 2 . По правилото на Хорнер намираме кой от тях може да бъде решение на даденото уравнение

	1	1	0	-2
1	1	2	2	0

Щом $r = 0$ числото $x = 1$ е точен корен. Следващите делители не ги проверяваме, а записваме дадения многоч-

лен като произведение от двучлен и квадратна функция: $(y - 1)(y + 2y + 2) = 0 \Leftrightarrow y^2 - 1 = 0 \Rightarrow y = 1$ или $y^2 + 2y + 2 = 0, D = 1 - 2 < 0$

$\Rightarrow$ Н.Р. т.е. решението е само $y = 1$. От полагането получаваме

Учебен център “СОЛЕМА”

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

$\sin 2x = 1 \Rightarrow 2x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi \Leftrightarrow x = \frac{\pi}{4} + k\pi$. Повдигането на квадрат довежда по появата на “чужди корени”, затова ще направим проверка. От тригонометричната окръжност виждаме, че получената група ъгли може да разделим на две групи:

(A) $\rightarrow x = \frac{\pi}{4} + 2k\pi$ и (B) $\rightarrow x = \frac{5\pi}{4} + 2k\pi$. Непосредствено се проверява, че само групата

(A) удовлетворява даденото уравнение (защото за група (B) от таблица №2 се вижда, че $\sin \frac{5\pi}{4} = -\frac{\sqrt{2}}{2}$ и $\cos \frac{5\pi}{4} = -\frac{\sqrt{2}}{2}$. Замествайки в даденото уравнение, получаваме:

$-\frac{\sqrt{2}}{2} - \frac{\sqrt{2}}{2} = \frac{2}{\sqrt{2}} \Leftrightarrow -2\sqrt{2} = 2\sqrt{2}$, което очевидно не е вярно, т.е. група (B) не са решения на даденото уравнение). Окончателните решения на даденото уравнение са само група (A) $\rightarrow x = \frac{\pi}{4} + 2k\pi$

Зад. 13: $\cos^2 x + \cos^2 2x + \cos^2 3x = 1$

Решение: За понижаване на степента използваме Тригонометрични формули (19) и получаваме:

$$\frac{1 + \cos 2x}{2} + \cos^2 2x + \frac{1 + \cos 6x}{2} = 1 \Leftrightarrow 1 + \cos 2x + 2\cos^2 2x + 1 + \cos 6x = 2 \Leftrightarrow (\cos 2x + \cos 6x) + 2\cos^2 2x = 0 \Leftrightarrow 2\cos 4x \cdot \cos 2x + 2\cos^2 2x = 0 \Leftrightarrow \cos 2x(\cos 4x + \cos 2x) = 0$$

$$1) \cos 2x = 0 \Leftrightarrow 2x = \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow (A) \rightarrow x = \frac{\pi}{4} + \frac{1}{2}k\pi$$

$$2) \cos 4x + \cos 2x = 0 \Leftrightarrow 2\cos 3x \cdot \cos x = 0 \Rightarrow \begin{cases} \cos 3x = 0 \Leftrightarrow 3x = \frac{\pi}{2} + k\pi \Leftrightarrow (B) \rightarrow x = \frac{\pi}{6} + \frac{1}{3}k\pi \\ \cos x = 0 \Leftrightarrow (C) \rightarrow x = \frac{\pi}{2} + k\pi \end{cases}$$

Като приравним групите ъгли (C) и (B) виждаме, че (C) е дублираща група и тя отпада като решения. Окончателните решения са: $x = \frac{\pi}{4} + k \cdot \frac{\pi}{2}$ и $x = \frac{\pi}{6} + k \cdot \frac{\pi}{3}$.

Бележка:

Когато тригонометричните функции участват в уравнението чрез четни степени, полезно е да се използват Тригонометрични формули за понижаване на степените (17) и (19).

Зад. 18: При кои стойности на реалния параметър **a**, уравнението $(1 - a)\cos 2x + 2(1 - 2a)\sin x + a + 3 = 0$ има решение.

Решение: Използваме Тригонометрични формули (34):

$$(1 - a)(1 - 2\sin^2 x) + 2(1 - 2a)\sin x + a + 3 = 0 \Leftrightarrow 1 - 2\sin^2 x - a + 2a\sin^2 x + 2(1 - 2a)\sin x + a + 3 = 0 \Leftrightarrow 2(a - 1)\sin^2 x + 2(1 - 2a)\sin x + 4 = 0 \Leftrightarrow (a - 1)\sin^2 x + (1 - 2a)\sin x + 2 = 0$$

Разглеждаме два случая:

1) При $a - 1 = 0 \Leftrightarrow a = 1$, горното уравнение се превръща в линейното уравнение $\sin x = 2$, което няма решение т.е. $a = 1$ не е решение на даденото уравнение;

2) При $a - 1 \neq 0$ в горното уравнение полагаме $\sin x = y$:

$$(a - 1)y^2 + (1 - 2a)y + 2 = 0; D = (1 - 2a)^2 - 8(a - 1) = 1 - 4a + 4a^2 - 8a + 8 = 9 - 12a + 4a^2 = (2a - 3)^2$$

$$\sqrt{D} = \sqrt{(2a - 3)^2} = 2a - 3; y_1 = \frac{2a - 1 - 2a + 3}{2(a - 1)} = \frac{2}{2(a - 1)} \Leftrightarrow y_1 = \frac{1}{a - 1}; y_2 = \frac{2a - 1 + 2a - 3}{2(a - 1)} \Leftrightarrow y_2 = 2$$

2.a) $\sin x = 2$. Това уравнение няма решение;

2.б) $\sin x = \frac{1}{a - 1}$. Това уравнение има решение, когато е изпълнено:

$$\begin{cases} \frac{1}{a - 1} \geq -1 \\ \frac{1}{a - 1} \leq 1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} \frac{1}{a - 1} + 1 \geq 0 \\ \frac{1}{a - 1} - 1 \leq 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} \frac{a}{a - 1} \geq 0 \\ \frac{2 - a}{a - 1} \leq 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} a \in (-\infty; 0] \cup (1; +\infty) \\ a \in (-\infty; 1) \cup [2; +\infty) \end{cases} \Leftrightarrow a \in (-\infty; 0] \cup [2; +\infty)$$

От 1) и 2) следва, че даденото уравнение има решение при $a \in (-\infty; 0] \cup [2; +\infty)$

VIII. Тригонометрични неравенства

Решаването на тригонометрични неравенства обикновено се свежда до решаване на основни тригонометрични неравенства. Те са представени в таблицата:

Таблица № 4

Неравенство:	$a < -1$	$a = -1$	$-1 < a < 1$ т.е. $ a < 1$	$a = 1$	$a > 1$
$\sin x > a$ $\alpha \in \left[-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right]$	$\forall x$	$\forall x \neq -\frac{\pi}{2} + 2k\pi$	$\alpha + 2k\pi < x < \pi - \alpha + 2k\pi$ (Фиг. 9)	н.р.	н.р.
$\sin x < a$ $\alpha \in \left[-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right]$	н.р.	н.р.	$-\pi - \alpha + 2k\pi < x < \alpha + 2k\pi$ (Фиг. 10)	$\forall x \neq \frac{\pi}{2} + 2k\pi$	$\forall x$
$\cos x > a$ $\alpha \in [0; \pi]$	$\forall x$	$\forall x \neq \pi + 2k\pi$	$-\alpha + 2k\pi < x < \alpha + 2k\pi$ (Фиг. 11)	н.р.	н.р.

Учебен център "СОЛЕМА"

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

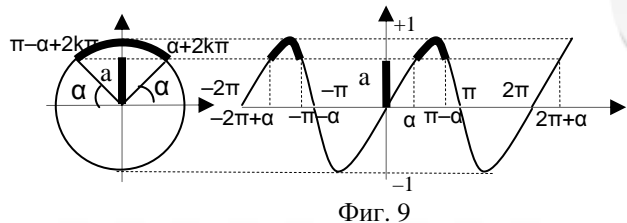
$\cos x < a$ $a \in [0; \pi]$	н.р.	н.р.	$\alpha + 2k\pi < x < 2\pi - \alpha + 2k\pi$ (Фиг. 12)	$\forall x \neq 2k\pi$	$\forall x$
----------------------------------	------	------	---	------------------------	-------------

Бележка:

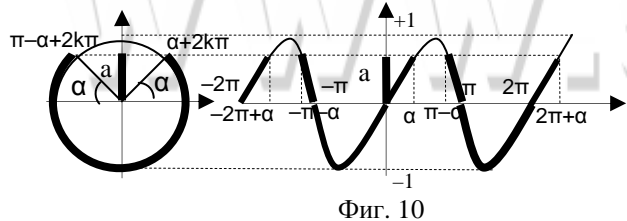
Ако имаме нестрого неравенство (например: $\sin x \geq a$) и $a = 1$ (или $a = -1$), то след като неравенствата $\sin x > a$ (или $\cos x > a$) нямат решения, то остава да търсим решение само за $\sin x = a = 1$.

Таблица № 5

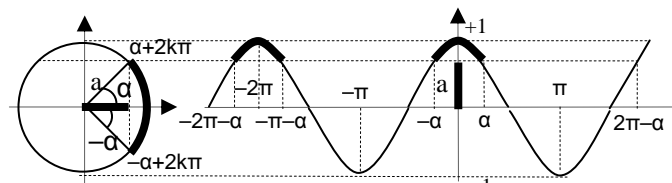
Неравенство:	$-\infty < a < +\infty$	Неравенство:	$-\infty < a < +\infty$
$\operatorname{tg} x > a$ $\alpha \in \left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$	$\alpha + k\pi < x < \frac{\pi}{2} + k\pi$ (Фиг. 13)	$\operatorname{tg} x < a$ $\alpha \in \left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$	$-\frac{\pi}{2} + k\pi < x < \alpha + k\pi$ (Фиг. 14)
$\operatorname{cotg} x > a$ $\alpha \in (0; \pi)$	$k\pi < x < \alpha + k\pi$ (Фиг. 15)	$\operatorname{cotg} x < a$ $\alpha \in (0; \pi)$	$\alpha + k\pi < x < \pi + k\pi$ (Фиг. 16)

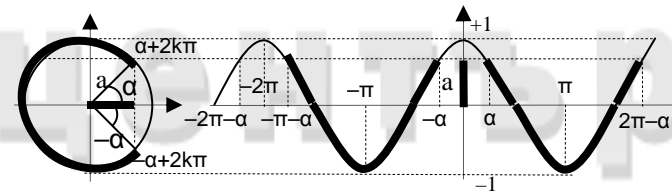
Фиг. 9

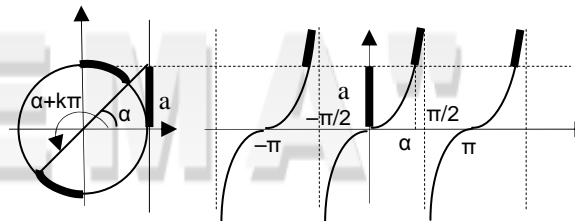
Фиг. 10

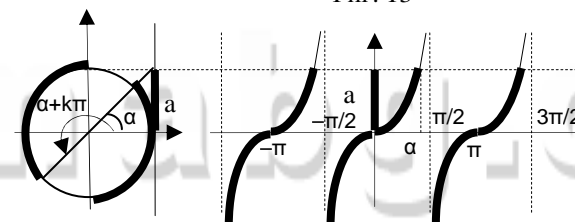
Фиг. 11

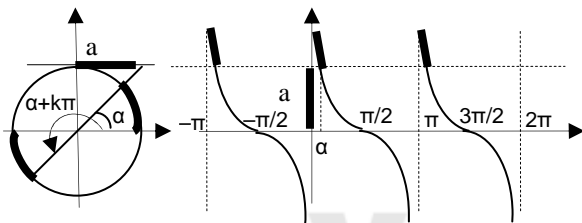
Фиг. 12

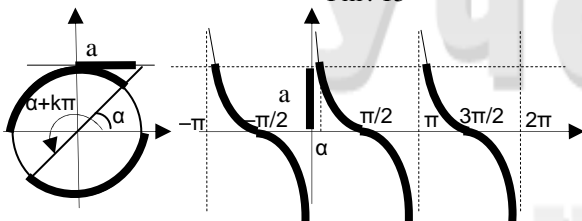
Фиг. 13

Фиг. 14

Фиг. 15

Фиг. 16

Зад. 20: $\sin x < \cos x$

Решение: Преобразуваме до основно тригонометрично неравенство:

$$\sin x - \cos x < 0 \mid \cdot \frac{\sqrt{2}}{2} \Leftrightarrow \frac{\sqrt{2}}{2} \cdot \sin x - \frac{\sqrt{2}}{2} \cdot \cos x < 0 \Leftrightarrow \sin\left(x - \frac{\pi}{4}\right) < 0; \alpha = 0$$

$$-\pi - 0 + 2k\pi < x - \frac{\pi}{4} < 0 + 2k\pi \Leftrightarrow \begin{cases} x - \frac{\pi}{4} > -\pi + 2k\pi \\ x - \frac{\pi}{4} < 2k\pi \end{cases} \Leftrightarrow x \in \left(-\frac{3\pi}{4} + 2k\pi; \frac{\pi}{4} + 2k\pi\right)$$

Зад. 21: $2\cos^2\left(x + \frac{\pi}{4}\right) - 3\sin\left(\frac{\pi}{4} - x\right) + 1 > 0$

Решение: От таблица №2 имаме $\sin\left(\frac{\pi}{4} - x\right) = \cos\left[\frac{\pi}{2} - \left(\frac{\pi}{4} - x\right)\right] = \cos\left(x + \frac{\pi}{4}\right)$ и неравен-

ството има вида:

$$2\cos^2\left(x + \frac{\pi}{4}\right) - 3\cos\left(x + \frac{\pi}{4}\right) + 1 > 0; \text{Полагаме: } \cos\left(x + \frac{\pi}{4}\right) = y; \text{ ДМ, } y \in [-1; 1] \Rightarrow$$

$$\Leftrightarrow 2y^2 - 3y + 1 > 0 \Leftrightarrow y \in \left(-\infty; \frac{1}{2}\right) \cup (1; +\infty)$$

$$1) \cos\left(x + \frac{\pi}{4}\right) < \frac{1}{2}; \alpha = \frac{\pi}{3} \Rightarrow \frac{\pi}{3} + 2k\pi < x + \frac{\pi}{4} < 2\pi - \frac{\pi}{4} + 2k\pi \Leftrightarrow \frac{\pi}{12} + 2k\pi < x < \frac{17\pi}{12} + 2k\pi$$

$$2) \cos\left(x - \frac{\pi}{4}\right) > 1; x \in \emptyset$$

От 1) и 2) следва, че решенията са $\frac{\pi}{12} + 2k\pi < x < \frac{17\pi}{12} + 2k\pi$.

IX. Тригонометрични преобразования

Зад. 23: Намерете $\text{tg } 75^\circ$.

Решение: Аргумента на дадената тригонометрична функция представяме така, че да може да използваме Таблица за стойностите на тригонометричните функции:

$$\begin{aligned} \text{tg } 75^\circ &= \text{tg}(30^\circ + 45^\circ) \stackrel{\text{т.ф. (4.5)}}{=} \frac{\text{tg}30^\circ + \text{tg}45^\circ}{1 - \text{tg}30^\circ \cdot \text{tg}45^\circ} = \frac{\frac{\sqrt{3}}{3} + 1}{1 - \frac{\sqrt{3}}{3}} = \frac{\sqrt{3} + 3}{3 - \sqrt{3}} = \frac{\sqrt{3} + 3}{3 - \sqrt{3}} \cdot \frac{3 + \sqrt{3}}{3 + \sqrt{3}} = \frac{(3 + \sqrt{3})^2}{9 - 3} = \\ &= \frac{9 + 6\sqrt{3} + 3}{6} = \frac{12 + 6\sqrt{3}}{6} = 2 + \sqrt{3} \end{aligned}$$

Зад. 24: Намерете стойността на всички тригонометрични функции, ако $\text{tg}\alpha = \frac{2}{5}$ и $\alpha \in (0^\circ; 90^\circ)$.

Решение: Синус и косинус намираме от системата $\begin{cases} \text{tg } \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha} = \frac{12}{5} & (1) \\ \sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1 & (2) \end{cases}$. Решаваме я

чрез заместване:

- от (1) получаваме $\sin \alpha = \frac{12}{5} \cos \alpha$.

Учебен център "СОЛЕМА"

обучение по математика, физика, български и английски език, компютър

адрес: гр.София, ж.к. Надежда, бл. 335

☎: 897 99 54 вечер, г-н Станев; Web страница: www.solemabg.com; E-mail: solema@gbg.bg

- заместваме в (2) $\left(\frac{12}{5}\right)^2 \cos^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1 \Leftrightarrow \frac{169}{25} \cos^2 \alpha = 1 \Leftrightarrow \cos \alpha = \pm \frac{5}{13}$, но по условие α е в I квадрант, то знакът на $\cos \alpha$ е положителен, затова $\cos \alpha = \frac{5}{13}$.

- Заместваме в $\sin \alpha = \frac{12}{5} \cos \alpha$ и получаваме $\sin \alpha = \frac{12}{13}$
Остава да намерим котангенс от формулата $\cot g \alpha = \frac{1}{\operatorname{tg} \alpha} \Leftrightarrow \cot g \alpha = \frac{5}{12}$

Зад. 25: Пресметнете $\operatorname{tg} \frac{\pi}{8}$; $\cot g \frac{\pi}{8}$.

Решение: За да използваме формулите за половинки ъгли (виж ТФ. 5.13 до 5.16)

трябва да представим $\frac{\pi}{8} = \frac{\frac{\pi}{4}}{2}$ и тогава:

- $\sin \frac{\pi}{8} = \sqrt{\frac{1 - \cos \frac{\pi}{4}}{2}} = \sqrt{\frac{1 - \frac{\sqrt{2}}{2}}{2}} = \sqrt{\frac{2 - \sqrt{2}}{4}} = \frac{\sqrt{2 - \sqrt{2}}}{2}$;
- $\cos \frac{\pi}{8} = \sqrt{\frac{1 + \cos \frac{\pi}{4}}{2}} = \sqrt{\frac{1 + \frac{\sqrt{2}}{2}}{2}} = \sqrt{\frac{2 + \sqrt{2}}{4}} = \frac{\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{2}$;
- $\operatorname{tg} \frac{\pi}{8} = \frac{\sin \frac{\pi}{8}}{\cos \frac{\pi}{8}} = \frac{\frac{\sqrt{2 - \sqrt{2}}}{2}}{\frac{\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{2}} = \sqrt{\frac{2 - \sqrt{2}}{2 + \sqrt{2}} \cdot \frac{2 - \sqrt{2}}{2 - \sqrt{2}}} = \sqrt{\frac{(2 - \sqrt{2})^2}{4 - 2}} = \frac{2 - \sqrt{2}}{\sqrt{2}} \cdot \frac{\sqrt{2}}{\sqrt{2}} = \sqrt{2} - 1$;
- $\cot g \frac{\pi}{8} = \frac{1}{\operatorname{tg} \frac{\pi}{8}} = \frac{1}{\sqrt{2} - 1} \cdot \frac{\sqrt{2} + 1}{\sqrt{2} + 1} = \sqrt{2} + 1$.

Зад. 25: Намерете $\operatorname{tg} \left(\frac{\pi}{4} - \alpha\right)$, ако $\cos \alpha = -\frac{4}{5}$ и $\alpha \in (180^\circ; 270^\circ)$.

Решение: Използваме (ТФ.4.5), която за нашия случай е

$$\operatorname{tg} \left(\frac{\pi}{4} - \alpha\right) = \frac{\operatorname{tg} \frac{\pi}{4} - \operatorname{tg} \alpha}{1 + \operatorname{tg} \frac{\pi}{4} \cdot \operatorname{tg} \alpha} = -\frac{\operatorname{tg} \alpha}{1 + \operatorname{tg} \alpha}.$$
 Остава да намерим $\operatorname{tg} \alpha$.

- От основното тригонометрично тъждество намираме $\sin^2 \alpha = 1 - \cos^2 \alpha = 1 - \left(-\frac{4}{5}\right)^2 = \frac{9}{25} \Leftrightarrow \sin \alpha = \pm \frac{3}{5}$, но по условие α е във II квадрант, то знакът на $\sin \alpha$ е отрицателен, откъдето $\sin \alpha = -\frac{3}{5}$.

- $\operatorname{tg} \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha} = \frac{-\frac{3}{5}}{-\frac{4}{5}} = \frac{3}{4}$

- $\operatorname{tg} \left(\frac{\pi}{4} - \alpha\right) = -\frac{\operatorname{tg} \alpha}{1 + \operatorname{tg} \alpha} = -\frac{\frac{3}{4}}{1 + \frac{3}{4}} = -\frac{3}{7}$

Задачи за упражнение:

Следват задачи групирани по сложност. Част от тях са давани на конкурсни изпити или на матури.

За съжаление те са авторски и не се разпространяват свободно. Използват се за подготовка на кандидатстуденти с учител от Учебен център „СОЛЕМА“.

Учебен център „СОЛЕМА“ подготвя ученици за кандидатстване във всички университети, а така също и за кандидатстване след 7 клас.

За цените и всичко свързано с подготовката на кандидатстудентите и учениците кандидатстващи след 7 клас по математика и физика, виж www.solemabg.com раздел „За нас“.